

CSANDA GÁBOR

Wittgenstein újratöltve

Tóth László könyvheti újdonsága, a *Wittgenstein szövivője* sok tekintetben nem meglepő: amint előző versesköteteiben, ebben is nagy feladat (és teherpróba, próbatétel) háruul a versben megszólaló énre: ki- és össze kell magát raknia, mint már megannyiszor, s ennek a poétikai-szerkesztői rekonstrukciónak nem más a tétje, mint az önértelmezés, az önértés. A narráció kerül előtérbe: ahogy a történet kibomlik (inkább sarjad, elkanyarog és nagy vargabetűvel önmagára kérdez vissza, mintsem tartana valami felé), az én is helyet kér benne magának, helyzetbe hozza magát, mint a *Héjat az idő...* című prózaversben, mely egy alvó lányt ábrázoló festményt ír le, pontosabban a festmény ábrázolta alvó lányt: „történeteket szerkesztek köré (...), s e történetekben önkényesen akár magamnak is szerepet oszthatnék”. Hasonlóan konstituálódnak a megidézett alakok is: apját a kert képe hívja elő, és fordítva, a kertet az apa (emléke): „Kivirágzott tavaszoként apámban, / és apám is kivirágzott benne.” S persze az elbeszélőnek mindkettőhöz sok köze van: művelnivaló kertje is örökségként szakadt rá, ugyanakkor nem apja nyomában halad, hanem a magáét keresve: „nem az ő szívével várok esőre, napsütésre” (*Isten ölében*).

Ugyanilyen markáns vonása a kötetnek a nyelvre hivatkozás és visszacsatolás, mely a legtöbb esetben stilisztikailag és retorikailag is jelölt; jó példa erre az *Ahogy beléd hatolt* anafórája: „És ahogy tudni kezdted: ez a szó. / És tudni, hogy hozzád szól. / És a szó is tudni téged.” Kitüntetett szerepet kap, miként az előző példa is mutatja, a szóisméltésben rejlő váratlan zárlat, rövidítés, csonkítás, itt egy sortöréssel elért jelentésbővüléssel: „minden hiába- / Valóság minden” (*Autóbuszban*). A ritmus felpörög, a hangzás az egymás mellé rendelés és az alliteráció révén egy soron belül is dominánssá válik: „hosszú hollófekete haj démonarc dús idomok” (*Tanulmány a céllövöldés lányról*).

Ezek a szóvariációk és szórendjátékok igazából a nagy (lélegzetű és merítésű) versekben teljesednek ki, s teljesítik ki a versben a gondolatíságot (és az enigmatikusságot) – lássuk erre például a *Mintha pengével a szembe. Előtanulmány egy lehetséges verses önéletrajzi szimfónia nyitányához* című vers indítását:

Talán akartad. Talán nem.
Ha tudtál volna akarni már akkor.
 Mindegy most már. Most már úgyis
 el(szelelt, -múlt stb.) a nagyja. S ez a lényeg,
 hogy változtatni most már rajta nem,
 tehát el- (l. m. f.)

A *Virág helyett* című versfüzér vizuálisan is érzékelteti – előbb az ijedtséget, a habozást, végül a fájdalomt, a dadogást az atomjaira hulló szavakkal:

s egész úton izgult
 nehogy valami
 nehogy valami baj
 nehogy valami baj legyen

nehogy az ő kocsjában
 legyen valami baj
 veled
 (...)
 gyere haza haldoklik
 haldoklik
 haldok
 hal
 h

h
 hir
 hirte
hirtelen úgy éreztem

A kötet olyan versekkel kezdődik, melyek az írást és a nyelvet teszik központi tárgyukká, de már a verseket megelőző *A nyelv előtt* című finoman játékos és bravúrosan könnyed előszó (előszó-vers, vers helyetti vers, a vers előtti semmi) is a nyelvvel operál és a nyelvre reflektál, egyebek közt csaknem közhelyszerűen arról értekezve, hogy az írást nem a szerző, hanem az értelmező olvasó fejezi be, de nagyon fontos meglátásként zárójelben hozzát teszi: „de ő is csak arra az egyszeri alkalomra, s egy másodszeri, többszeri olvasásnál mindig újra és újra befejezi, s minden alkalommal másképp”.

Az első vers (*Versen túli*) még a papírra utal mint médiumra, ezt váltják a számítógépen írt versek, s Tóth László lassan elhagyja a szöveg(alkotás) tematizálását, ennek helyét a narratív térbe helyezett én foglalja el. Szép példája ennek a *Tíz párizsi*, mely egy rövid párizsi tartózkodásnak szentel tíz szakaszt, s ezzel indít: „Párizs megér egy izét / Egy sej-hajt egy huj-jujt”, s finom iróniáját olyan bravúros sorok szemléltetik, mint az alábbi kettő: „Ám ágyam az máris van / Hunyok Párizsban.” Vagy vegyünk belőle még kettőt, mert ez a vers a kedvencem, még a bő két évtizeddel ezelőtti „tíz deka párizsi”-t is képbe hozza: „Máris megér egy mesét / Meg egy hogyishívjákot”.

A kötet végén a versek betűrendes jegyzéke található, keltezésükkel. Ebből kiderül, hogy csak három vers származik a nyolcvanas évekből, vagyis az 1987-es *Éjjelenként a semmivel, avagy A tett nélküli színhelyek* (válogatott és új versek) tekinthető e mostani előzményének. A fentiekből talán nyilvánvalóvá vált már az is, hogy a *Wittgenstein szóvivője* régebbi s új verseket tartalmaz, de pontosabb azt állítani, új s újabb versek gyűjteménye – nyolc fejezetbe szerkesztve. Nagyon jól megkomponált kötetről van szó.

„Valamikor a húsom álmodott, / ma a nyelvem, / a számban fészkelődő szó” – olvassuk a *Ma az álom* című versben, s ez a summázat jól kifejezi Tóth László költői pályájának ívét. „Nyelv nélkül is mondtad a fényt” – olvassuk a már idézett *Mintha pengével a szembe* versben, *A bohóc búcsújában* pedig: „emléktelen nyelvem is lassan / feladja már a szavakat / feledi a szót”.

Éppen csak az említés-emlegetés szintjén, tehát nem eltúlzottan, helyet kaptak a kötetben az öregedéssel foglalkozó versek is; egy jövőre hetvenéves művésztől nem is meglepő az ilyesmi. (Jövőre hetvenéves! Nekünk még a gimnáziumban úgy mutatták be őt, Varga Imrét meg Kulcsár Ferencet, mint lázadó, lobogó hajú titánokat, akiktől éppen ezért illő bizonyos távolságot tartani – s lám, mára milyen közel kerültek hozzám, még az öregség elleni lázadásukkal

is!) „Paradicsomot nyomkod szét a villájával a tányérján, s levét szürcsöl- / geti kéjjel. Harapni, rágni nem tud, tegnap húzták ki őt alsó fogát.” (*Az öreg[edő] Ádám*) A fogak külön verset is kaptak, csokonais-pannoniusi vidáman harsogó elégiát, *Elégia a kihullott fogakhoz* címmel, mely így indul: „Ó, ti önfeledt fogmosások, / ti céltudatos ide-oda s le-föl irányok, / ti határozott dörzsölések, boldog súrlódások, / búcsúszom töletek, / de megőrizlek benneteket, / mint örök hiányt a számban.” Ugyanebben a (*A delphoi trafikos* című) ciklusban *A bohóc búcsújának* felütése: „valahol már fejtik / a természet valamely hegyfalából / lehet valahol most fejtik ki / majdani sírkövem”.

Ebben a ciklusban kapott helyet a kötet címadója, a *Wittgenstein szóvivője* is (*Egy lehetséges ciklusból* alcímmel), mely cím-szintagma már önmagában is fricska és túllépés Wittgensteinen, a vers középpontjában a következőkkel: „S tudja már, élete is egyre kevésbé / felel meg életének.” Magát a könyvet egy-egy Wittgenstein-idézet vezeti be, illetve zárja; az első: „Itt még nagy hézag van a gondolkodásomban. És kétlem, hogy még ki fog töltődni”; a másik: „Hajlamos vagyok szélmalomharcot folytatni itt, mert még nem tudom kimondani azt, amit tulajdonképpen mondani akarok.” S valóban, erre (is) jó megoldás a költő mint szóvivő. A *Mindent, mit mondani* című vers szépen rímel a nyelvfilozófustól származó idézet-mottókra: „Mindent, mit mondani akar, / elmondhat veled a mondat.” Ez már nyelvileg is több, mint anafora és alliteráció, a szövegbe helyezett-vetett beszélő helyett a szöveg beszél. Mondhatni, ez a vers Tóth László szóvivője.

(Tóth László: *Wittgenstein szóvivője, avagy Mondatok a 'mondatlan' és 'mondhatatlan' regényéhez*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018)